

EEN NOORS BEWONDERAAR VAN DE BOEREN

De gewapende strijd van een klein, beschaafd volk tegen een veel grotere macht heeft altijd veler belangstelling gewekt en het beslist partij doen kiezen voor de zwakste partij, de "underdog". Voorbeelden zijn de oorlog van Nederland tegen Spanje (1568-1648), van Griekenland tegen Turkije (1826-32), van Ethiopië tegen Italië (1935-36), van Finland tegen de Sovjet-Unie (1939-40), van Biafra tegen Nigerië (1968) en bovenal van de Boerenrepublieken tegen Brittanje in 1880-81 en 1899-1902.

In vele landen van Europa buiten Brittannië — zelfs in Brittannië zelf — verschenen in de pers betuigingen van bewondering voor het heldenvolk in Zuid-Afrika en afkeer van de Britse wereldmacht, welke dit kleine volk wilde verpletteren wegens laaghartige motieven, namelijk het toeëigenen van de goudmijnen en het uitwissen van de identiteit der Boeren, zo meende men te recht of ten onrechte.

Niet alleen in Nederland en België als stamverwante volken, ook in andere landen dweepten velen met die Boerenhelden, die het Britse leger zware nederlagen toebrachten of hardnekkig aan massale vervolging ontsnapten, zoals de presidenten Kruger en Steyn en de generaals Louis Botha, Koos de la Rey en Christiaan de Wet. Vooral De Wet heeft grote roem verworven, hoewel de prestatie van Louis Botha, Koos de la Rey en Jan Smuts feitelijk niet geringer zijn geweest.

Ook in Noorwegen waren velen de zaak der Boeren warm toegeedaan, voorzover zij niet als reders en kooplieden de zakelijke betrekkingen het machtige Brittannië moesten ontzien. Niet toevallig werd dit land evenals Zuid-Afrika bewoond door een klein, onbemiddeld volk van boeren en vissers, dat eeuwen lang onder vreemde heerschappij had gestaan. Onder de geestdriftige Noren was de jonge student Jacob S. Worm-Müller, geboren in 1884. Hij schreef geregeld beschouwingen in de dagvaden, o.a. in die provinciale courant *Sandefjords Blad* en later in het hoofstedelijke dagblad *Aftenposten*, over de oorlog in Zuid-Afrika. In 1902, kort na de oorlog, publiceerde hij een boek met beschrijving van Christiaan de Wets krijgsverrichtingen. Na de vrede van Vereeniging verschenen de drie beroemdste Boerengeneraals in Europa. De jonge Noor haastte zich naar Nederland om daar oudpresident Kruger en de generaals te ontmoeten en in *Aftenposten* verslag van zijn ontmoetingen te doen en te getuigen van zijn kritiekloze heldenverering, welke wij deze achttienjarige student graag ten goede houden.

De belangstelling voor de politieke ontwikkeling in Zuid-Afrika bij het Europese publiek verflauwde na de vrede van Vereeniging en vooral na de Unie in 1910 hadden velen in Europa het gevoel, dat de verslagen Boeren nu zelfbestuur genoten en het geleden onrecht feitelijk ongedaan was gemaakt. Zij beseften niet, dat de worsteling om de eigen identiteit van het Afrikanervolk eigenlijk eerst was begonnen.

Ook bij Jacob Worm-Müller daalde na 1902 de belangstelling. Slechts eenmaal heeft hij weer over Zuid-Afrika gepubliceerd, namelijk een artikel over de Uniestichting, in 1912 verschenen. Daarin gaf ook hij te kennen, dat de Unie de zaak der Boeren had rechtgesteld.

Hij is hoogleraar in de zee-geschiedenis van Noorwegen aan de Universiteit van Oslo geworden en heeft een standaardwerk daarover gepubliceerd. Zijn pen bleef journalistiek vaardig, hij produceerde zijn leven lang toespraken en artikelen. Zodra in Duitsland Hitler aan de macht kwam, keerde Worm-Müller zich tegen het Nazi-bewind. Na de Duitse bezetting van Noorwegen in mei 1940 dook hij wijselijk onder en in de herfst van dat jaar week hij via Zweden uit naar Brittannië. Vanuit Londen vuurde hij de Noren aan tot verzet tegen de Duitsers. De ironie der geschiedenis wilde, dat deze felle criticus van Brittannië tijdens de Anglo-Boerenoorlog na 1940 een groot bewonderaar van dit land als bolwerk tegen Nazi-Duitsland en van Winston Churchill is geworden.

Toen hij in 1954 70 jaar oud werd, verscheen een boek, dat een groot aantal van zijn artikelen heruitgaf en een chronologische lijst van al zijn vele geschriften bevat.¹ Het boek opent met het verslag van zijn ontmoeting met Kruger en De Wet in Nederland in 1902 en de lijst van publikaties begint met zijn courantenartikelen aan de Boerenoorlog gewijd, elke echter te talrijk zijn om ze een voor een te vermelden. Van zijn artikelen over het bezoek aan Kruger en De Wet volgt hieronder de vertaling. Hieruit krijgt de Nederlandsche lezer een goede indruk van de stemming jegens de Boeren en de Britten, welke destijds vele Europeanen bezielde.

Drs. C. de Jong

1. Jacob S. Worm-Müller, *Ideer og mennesker. Utvalgte avhandlinger, artikler og taler utgitt til 70-aarsdagen*; Forlaget av H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard), Oslo 1954, 250 blz.

BIJ DE BOERENLEIDERS IN HOLLAND!

Brieven aan 'Aftenposten', Oslo, Noorwegen (I) door Jakob Worm-Müller

(a) *Ontmoeting met president Krüger, Utrecht, 11 September 1902*

Utrecht, het *Trajectum ad Rhenum* van de Romeinen, Wildeburg bij de Franken en Friezen, Utrecht met de vele kanalen en parken, met de hoog oprijzende dom en de beroemde universiteit, is nu het hoofdkwartier van de huidige regering van Transvaal. Daar woont de oude Oom Paul, daar kwamen, terwijl de oorlog woedde, geregeld boodschappers van de Boerenleiders naar Dr. Leyds, Fischer, Wessels, Wolmarans; het driemanschap Louis Botha, Christiaan de Wet en Jakobus de la Rey zijn daar onlangs op bezoek geweest. Op vele eertijds krijgsgevangenen Boeren, die naar Holland zijn gekomen, volbrengen een korte reis naar Utrecht om hun oude president te bezoeken.

Men merkt onmiddellijk hoe groot de sympathie en bewondering voor het kleine heldenvolk van het Hogeved is. In de trams, in de treinen en op die straat bespreekt men ijverig de toekomstige positie der Boeren; in de etalages der boekhandelaren hangen portretten van de generaals en vooral van Krüger en zijn villa. In de mooie Maliebaan met de oude lindebomen, welke historisch bekend staan doordat Lodewijk XIV in 1672 zijn soldaten verbood ze om te hakken, en waar de ingezetenen des zondags plegen te wandelen, ligt een kleine, grijze villa, omringd door een reeks huizen. Er is geen naambord op de deur; in de stenen pilaren van de ingang is slechts "Oranjestad" uitgehakt. Voorheen was dit een kleine, onbekende particuliere woning, nu is het beroemd doordat een van de grootste en edelste mannen van de wereldgeschiedenis, die banneling is, beroofd van al zijn beminden, zich hier heeft gevestigd om verzachting van zijn leed te vinden.

Ranke denne- en lindebomen staan aan beide zijden van de muur en vormen hagen; achter het huis sluiten ze aan bij de kleine tuin, waar de president gewoon is te wandelen om frisse lucht te krijgen. De sierlijke bloembedden geven het huis een gezellig en vriendelijk stempel. Twee hoge vlaggepalen duiden de ingang van de villa, 'Oranjestad' aan. Hier woeien voorheen de vlaggen van Transvaal en de Vrijstaat; zij toonden dat er nog hoop was; nog was Krüger president van Transvaal. Maar nu zijn de vlaggen weggenomen en het laatste protest tegen de Britse regering is verdwenen.

Men vertelt, dat toen Krüger op een juni-avond een telegram van Louis Botha ontving met het bericht dat de vrede was gesloten en de Boerenrepublieken waren verdwenen uit de rij van naties, hij dadelijk opdracht gaf de vlaggen te strijken. Welk een bittere beker moest de oude man ledigen, toen hij vanuit het venster in zijn werkkamer voor de laatste maal de vlag van zijn land zag, de vlag waarvoor zijn landgenoten zo dapper hadden gestreden! Toen de vlaggen omlaag waren gehaald, verborg hij het gezicht in zijn handen . . .

Sinds die tijd heeft hij zich zelden vertoond. Gebroken, beroofd van zijn geliefde echtgenote en de meeste van zijn zoons blijft hij steeds in zijn werkkamer, lezende en biddende.

Hij begrijpt nu nog nauwelijks, dat het werkelijk kon gebeuren.

Maar zijn vertrouwen in de verlossing blijft onverzwakt. Hij hoopt nog voordat hij de ogen sluit, om het Beloofde Land te zien.

Slechts des zondags krijgt men gelegenheid hem te zien. In een gesloten rijtuig rijdt de president na de kleine Oosterkerk, welke ongeveer 3 minuten rijden van "Oranjelust" ligt. Ik was zo gelukkig hem op een zondagmorgen te zien. Toen ik om kwart voor tien bij de kerk aankwam, stonden er reeds mensen bij de ingang te wachten. Het waren Nederlanders en buitenlandse toeristen, vooral Britten, die met hun foto-apparaten gereed stonden om indien mogelijk een kiek te nemen van "de oude Boer uit Pretoria."

Eindelijk reed tegen 10 uur het rijtuig voor. Krügers trouwe bediende opende de deur en de president kwam naar buiten. Met de hulp van zijn arts, dr. Heijmans, stapte hij uit het rijtuig, dat dadelijk wegreed onder de schaduwrijke lindebomen van de Maliebaan. Bij de ingang van de kerk waren reeds heel wat mensen bijeen, die wachtten om Krüger te zien. Ik stond slechts ennige stappen van hem verwijderd toen hij uit het rijtuig stapte. Massief, plomp en zwaar als een zuildrager van steen, zo lijkt deze eenvoudige, sterke Boerengestalte.

Hij stapte met enige inspanning de treden af als een grijsaard die goed let op elke stap welke hij doet.

Krüger is wat hij is, noch meer noch minder. Hij zet geen hoge borst op, hij tracht niet zich majestueus voor te doen. Zijn diep ernstige gezicht weerspiegelt volledig zijn gedachten. Terwijl hij het publiek groet, gaat Oom Paul langzaam en zwaar naar binnen en neemt vlak voor de preekstoel plaats.

Het was heel interessant de oude man gade te slaan, terwijl hij daar vooraan zat en aandachtig naar de dominee luisterde. Hij was stellig een van de toehoorders die het meeste gegrepen waren, die met de grootste ernst luisterden naar de woorden van de predikant. Af en toe verliet een diepe zucht zijn brede borst, maar hij vertrok zijn gezicht niet, zijn grove trekken vertoonden volkomen rust. Toen het Evangelie werd voorgelezen, stond hij op, hoewel de meeste bleven zitten, en hij bleef ruim een kwartier staan. Hij was waarlijk veranderd. Toen hij stond, scheen hij te zijn gegroeid, de zware, droevige ogen waren op de dominee gericht, de grote, sterke handen beefden niet uit zwakheid, maar uit ontroering. Toen de dienst voorbij was, verliet hij met zijn arts de kerk, stapte voortdurend groetende in het rijtuig en reed in stilte weg.

* * *

Hoewel hij zelden audiëntie verleent, was de president toch zo vriendelijk mij te ontvangen. Ik kwam eerst in het voorvertrek, waar drie in de oorlog gevangen Boeren van Bermuda zaten te wachten. Dat waren dus de "onbeschaafde bandieten". Ze waren sterke, flinke en wakkere mannen met een vasthoudende, vastberaden gelaatsuitdrukking. Vanaf het begin waren mijn bewondering en sympathie voor het kleine, onderdrukte heldenvolk groot, maar ze groeiden nog toen ik sprak met dezen „zonen van die veld". Ik heb zelden zulke beschaafde "Boeren" ontmoet. Zij vertelden veel van hun tehuis in Zuid-Afrika. Arme mannen! Wanneer zij thuiskomen, vinden zij hun boerderij verbrand, hun

dierbaren gedood, hun land verwoest en zij staan daar op een kale haardplaats.

Eindelijk kwam de kabinetschef, de vriendelijke, oude Van Boeschoten, naar buiten, drukte mij de hand en zei, dat Krüger gereed was om mij te ontvangen. Er waren niet veel ceremoniën bij het binnengaan. Een zachte klop op de deur, beantwoord met : "Binnen!" Van Boeschoten opende de deur en ik stapte in de werkkamer van de president, een smaakvol ingericht vertrek. Aan de muren hingen portretten van Krüger en zijn vrouw, president Steyn, een grote houtskooltekening van Chistiaan de Wet en foto's van Pretoria en omstreken.

Krüger zelf zat in een leunstoel voor een grote werktafel. Een grote, oude, met koper beslagen bijbel lag opengeslagen op een standaard. De versleten bladzijden daarvan toonden duidelijk, hoe vlijtig de president de bijbel bestudeerde.

De oude man was diep gebogen en leunde zwaar voorover op de armen van zijn stoel. Hij had geen hoed op, zoals voorheen in Pretoria. Het lange, gladgekamde haar reikte bijna tot zijn schouwders en vormde een zilverwitte ring bij de slapen en oren. Zijn ogen, die een jaar geleden waren geopereerd, hadden een halfgedoofde, droevige glans. De brede, forse neus, de dikke onderlip, de witte baard en de ietwat zwaarlijvige gestalte toonden duidelijk de Hollander.

Dat was waarlijk een reuzengestalte, maar verdriet en kommer hadden hun diepe lidtekens op hem gezet. Hij was een aangrijpende, indrukwekkende gedaante, een echte hereboer van de fjorden.

Hij drukte mij warm en hartelijk de hand en verzocht mij plaats te nemen naast hem. De heer Van Boeschoten had welwillend de taak van tolk op zich genomen, omdat de president ietwat onduidelijk praat en zijn Afrikaanse "Taal" niet gemakkelijk is te verstaan. Ik sprak mijn warmste meegevoel met de oude president en zijn zwaar beproefde volk uit en zei hem, dat ik hem heel dankbaar was, omdat hij mij had willen ontvangen. Ik voegde toe, dat ik vastbesloten was mijn werk voor de zaak der Boeren voort te zetten. Na een ogenblik stilte zei de president, dat hij mij dankbaar voor mijn werk was en hij wenste mij geluk en voorspoed toe. Na enige minuten was de audiëntie voorbij. Ik drukte hem warm de hand en ging diep ontroerd de kamer uit. Nooit zal ik die opmerkelijke leider vergeten. Hij leek mij de verpersoonlijking toe van de hoop, waar geen hoop meer scheen te zijn.

* * *

Welk een schande, dat men deze edele man heeft durven uitschelden voor een schelm, een bedrieger, een dief, die zijn land met miljoenen ponden verliet, terwyl zijn burgers een strijd op leven en dood vochten! Dat is verschrikkelijk, als men beseft, dat deze lasteraars wel wisten, dat Krüger zijn hele vermogen aan zijn land had geschonken en slechts van de inkomsten uit twee boerderijen leefde.

Hoe helderziende en verstandig hij is, begrijpt men nu na de conferentie van de Boerengeneraals met Chamberlain. Zou Krüger de onderhandelingen hebben geleid dan zouden de resultaten stellig beter voor de Boeren zijn geweest en zou de vrede beter zijn verzekerd. Nu wordt

het meer en meer duidelijk, dat de vrede slechts een wapenstilstand is, want een vrede waarvan de bepalingen worden gebroken enige maanden nadat de inkt van het verdrag droog is, duurt nooit lang. Krüger kende Chamberlain, daarom was hij teken onderhandeling over vrede en het geen de oude man het meest heeft gebroken is, dat hij er buiten is gehouden, hij die had gestreden en geleden sinds de Grote Trek. Maar degene die eenmaal Krüger heeft ontmoet, zal sympathie en bewondering voor de grijsaard opvatten.

In de sekretarie sprak ik nogmaals met de secretaris. Hij vertelde dat De Wet, Louis Botha en De la Rey kort geleden met Krüger hadden geconfereerd. Het waren allen sterke en flinke mannen.

“Is het waar, dat de president zal reizen naar Villa Gena in Menton, of zal hij hier blijven?” vroeg ik de secretaris.

“Ja, dat weten wij nog niet zeker. Dat zal in elk geval niet zijn, voordat Krügers boek zal verschijnen. Hij werkt daaraan veel. Hij is veel beter dan voorheen. U kan wel zien, dat hij wat dikker is geworden, niet waar?”

Een menigte brieven en sympathiebetuigingen van over de hele wereld toonde aan, hoe gewaardeerd en geliefd de oude man is. “Wij krijgen heel veel brieven en zijn daarvoor natuurlijk dankbaar, maar al dat medeleven helpt toch niet. — Hier ziet U een mooi geschenk voor generaal De Wet.”

Dat geschenk was een groot bord van zilver met mooie houten lijst. Het stelde de slag bij Roodewal op 6 juni 1900 voor op het openblik dat 600 Britse soldaten zich overgaven. Men ziet op de voorgrond het stationsgebouw, op de achtergrond enige bomen en een kleine kerk. In het bovenste deel van die lijst was een portret van de held samen met de Vrijstaatse vlag ingevat, in het onderste deel het portret van de schenker, een Zwitserse dame.

* * *

(b) *Ontmoeting met De Wet*

Voor het *Hotel du Vieux Doelen* in Den Haag stond een menigte mensen nieuwsgierig te kijken naar een rij kamers welke uitzagen op de straat. Na de mislukte conferentie waren de Boerengeneraals teruggekomen. De Wet was daar, de geniale, drieste Christiaan de Wet. De Boerengeneraals waren samen met de heer Fischer¹ en de secretarissen om 9 uur in de morgen onopgemerkt uit Rotterdam in hun hotel aangekomen. De Wet had dadelijk zijn koffers geopend en was verder aan

1. Abraham Fischer, lid van de Volksraad van de Oranje Vrijstaat, was met Cornelis H. Wessels, eveneens lid van deze Volksraad, en met Daniel Wolmarans, lid van de Volksraad van Transvaal, in maart 1900 door de regeringen der Boerenrepublieken naar Europa gestuurd om hulp te zoeken.

zijn boek gaan schrijven². De la Rey was de stad in gegaan en Botha was weggereisd om zijn vrouw en oudste dochter te bezoeken.

Een oude, welgevormde dame liep met een boek rond en wilde absoluut met De Wet spreken. Zij verzamelde namelijk autografen. Eindelijk nam de portier haar boek en kwam dadelijk terug met Christiaan de Wets handschrift. Ik heb zelden zulk een tevreden mens gezien. Zij danste als bezeten en was buiten zichzelf van blijdschap. Het laatste dat ik van haar hoorde, was: "O, ik zal hem zelf ook nog wel zien."

Arme portier! Voortdurend kwamen er mensen die met De Wet wilden spreken. Ze waren officier, geleerde, jonge, mooie dames, oude bedelaars en jongens. Maar zij kregen allen hetzelfde antwoord: De generaal is aan het werk.

Kijk, daar is De la Rey! Een sterke, grote gestalte met een zwarte, lange baard, waarin men reeds fijne zilverdraden ziet, een lange, gebogen arendsneus, grote, bruine, neerslachtige ogen. Dit is dus Lord Methuens ridderlijke tegenstander en overwinnaar. Terwijl hij de menigte groet, zie ik, dat hij kaalhoofdig is. Zonder zich om de menigte te bekommeren, praat hij met de portier, gaat een kleine wandeling in de stad maken en staat spoedig als een gewone toerist naar de winkelatalages te kijken.

Kijk, daar hebben we Louis Botha! Elegant en vlugt stapt de generaal, Bullers overwinnaar, held van Colenso en Spioenkop, uit het rijk en helpt zijn jonge, knappe vrouw en dochter uitstappen. Hij ziet er goed uit in zijn diplomatenrok. Slink en kwiek is hij. Mooie ogen, een fijn gevormde neus en een elegante, kleine, bruine snorrebaard. Met een vriendelijke, innemende glimlach groet hij de menigte, die gewoonweg in extase over hem raakt.

Hoewel ik wist hoe moeilijk het was om de zwijgzame Christiaan de Wet te spreken te krijgen, — misschien even moeilijk als voorheen voor Lord Kitchener ten spijte van zijn 400 000 soldaten en zijn blokhuislijnes — waagde ik toch een poging. Ik leverde mijn levensbeschrijving van de generaal en mijn visitekaartje bij de portier in, die mij verzekerde, dat het heel moeilijk was. Tot mijn grote blijdschap kwam hij even later terug en zei, dat de generaal mij graag wilde zien.

Men vertelt, dat toen De Wet 25 dagen geleden van de stoomboot Batavier III in Rotterdam aan land stapte, een heer op hem afkwam en hem heel gemoedelijk op die schouder tikte. De Wet keek verbaasd op. "Neem mij nie kwalijk, generaal, maar ik wilde alleen mijzelf overtuigen, dat de beroemde generaal De Wet werkelijk bestond". Was het mogelijk, dat er zo 'n man te vinden was? De eenvoudige boer uit Honingspruit is na drie jaar oorlog door zijn bijna ongelooflijke daden

2. Dit boek heet *De strijd tusschen Boer en Brit*, is het eerst verschenen in het Nederlands, nog in 1902, en spoedig vertaald in het Engels met de titel *Three years War* en in vele ander talen. De Wet begon met schrijven aan boord van het mailschip 'Saxon', zodra dit Union Castle schip met de drie Boerengeneraals aan boord de Tafelbaai vertelt, onderweg naar Southampton. Het boek is De Wets eigen werk, verricht zonder "ghost writer", zoals tegenwoordig een schrijvershulp heet. Slechts heeft Ds. Kestell de Nederlandse taal en spelling van het boekmanuscript verbeterd.

en vele legendarische verhalen een half-god geworden, een held, ja een mystieke figuur in Europese ogen.

Ik opende de deur en stond het volgende ogenblik oog in oog met "de vliegende Hollander", "de Tordenskjold³ van die veld", generaal Christiaan de Wet. Het was niet de krijgsman van het hogeveld, dien men zo goed kent van de talloze foto's, De Wet met de kleine hoed met de veer, het kleine blauwe colbert, het Norfolkvest, de Engelse rijbroek, de korte beenstukken en de leren laarzen. Neen, hier zat een elegante heer met hoog boord en zwarte diplomatenrok met zijden opslagen.

En sterke, grote gestalte. Hij lijkt niet veel op de portretten welke men van hem ziet. Zwart haar, kleine, scherpe, grijze ogen, een brede neus, dunne lippen, een kleine met grijs doorschoten, dunne baard, brede schouders en een brede, rode nek. Zijn gezicht heeft een rustige en besliste uitdrukking: Christiaan de Wet is een man van staal.

Ik was enigszins verbaasd toen ik hem een gouden bril zag gebruiken. Was het werkelijk mogelijk, dat de ogen van deze overal aanwezige man zo slecht waren geworden? Daarna heb ik van Boeren gehoord, dat dit met velen van hen het geval is. De strijd te velde heeft hun weinig letsel berokkend, alleen hun ogen zijn dikwijls zwak geworden. Dat is te wijten aan het scherpe licht van de Zuid-afrikaanse hemel.⁴

De generaal drukte mij warm de hand en bood mij een zitplaats naast hem aan. Ik merkte dadelijk, dat de generaal de Engelse taal niet volkome beheerste. Hij vroeg mij eerst of ik Nederlands kon spreken. Ik verklaarde hem, dat ik daarvan vrij wat kon verstaan, maar het Zuid-afrikaanse accent maakte het mij moeilijk. Toen werd ons gesprek gevoerd in de door hem verfoeide Engelse taal.

De generaal dankte mij eerst voor mijn boek en opdracht, en klaagde zich, dat hij geen Noors verstond. "Ik kan slechts enkele woorden verstaan", zei hij. Hij spreekt met een luide, heldere stem. Wij spraken eerst over enige particuliere zaken en toen begonnen wij te praten over de oorlog.

"Generaal, was U aan de Tugela?"

3. Peter Wessel Tordensjold was een beroemde Noorse zeeheld in de Noordse oorlog van Denemarken en Noorwegen tegen Zweden in 1700-1721. Zie de levensbeschrijving van deze kleinzoon van een Nederlandse koopman te Trondheim door C. de Jong, "Peter Wessel Tordenskjold, een Noorse zeeheld van Nederlandse afstamming", in *Historia, Maandblad voor geschiedenis en kunstgeschiedenis*, Utrecht, 15de jaarg. Nr. 12, december 1950, p. 283-286.
4. De verklaring van de schrijver uit het scherpe licht op de hoogvlakte van Zuid-Afrika is nie geloofwaardig. Zijn opmerking over veelvuldige oogklachten onder de guerillastrijders is echter belangwekkend en waarschijnlijk juist. De oorszaak van deze klachten is waarschijnlijk gebrek aan vitamines, waardoor ook zweren veelvuldig voorkwamen (vergelijk de "tropenzweren" door dezelfde oorzaak); vroeger noemde men gebrek aan keukenzout als oorzaak hiervan! Ook vele bewoners van concentratiekampen in Wereldoorlog II kregen slechte ogen door vitaminetekort.
5. Marthinus Prinsloo was een verdienstelijk generaal in de oorlogen van de Oranje-Vrijstaat tegen de Basoetoes in 1860-70, maar oud en hij faalde in de oorlog tegen de Britten, zoals andere "Kaffergeneraals" aan de zijde der Boeren, met name commandant-generaal Piet Joubert en generaal Piet Cronjé, die zich bij Paardeberg gevangen gaf. Deze Prinsloo is verantwoordelijk voor de overgave van 4500 Vrijstaters in het Brandwaterbekken bij Fouriesburg op 30 july 1900.

“Neen, ik was met M. Prinsloo⁵ en Nel⁶ bij Ladysmith.”

“Is U dus de held van Nicholsons Nek?⁷ Niemand heeft dat voorheen geweten. Wij meenden allen, dat het de oude Joubert⁸ was, die Carleton met zijn 1200 soldaten en 6 kannonnen gevangen nam. De Ier Dawitt verklaart in zijn boek ‘The Boer fight for freedom’, dat U de overwinnaar was.”

“Ja, zo is het. De mensen kennen nu slechts de Britse oorlogsberichten. Eerst over tien jaar of zo kan men een enigzins helder overzicht hebben”.

“Hoe komt het, dat men meende dat Joubert de overwinnaar was?”

“Dat komt doordat ik toen slechts kommandant en geen generaal was. Dat werd ik eerst na Ignaas Ferreira’s ongelukkige dood.”

Ferreira, de Vrijstaatse bevelvoerder na Wessels — die zich vrijwillig terugtrok toen hij begreep zijn taak niet te kunnen behartigen — was een heel bekwaam generaal. Op een avond ging hij buiten het kamp en inspekteerde de wachtposten. Hij trof een schildwacht slapende aan. Toen hij hem schudde om hem wakker te maken, geloofde de man dat de Britten kwamen en hij schoot zijn eigen generaal neer.

“Ja”, vervolgde De Wet. “Dat was een treurige gebeurtenis.” Hy vertelde verder over de oorlog. “Bij Colesberg ben in niet geweest, maar well bij Magersfontein”, voegde hij trots toe. Ik wilde hem niet vragen waarom men beweerde, dat hij hoofd der strijdmacht bij Colesberg was. Ik begreep dadelijk, dat dit zijn bekwame broer Piet, later verrader, was geweest.

“Toen nam ik het grote convooi bij Blauwbank”⁹ vervolgt de generaal, terwijl zijn ogen schitterden. Hij vertelt bescheiden over zijn krijgsbedrijven, maar op dat wapenfeit is hij trots, omdat het Roberts’ offensief maandelang belemmerde.

“Toen ging het om Cronjé en Sanna’spost”¹⁰

“Kapitein Allum¹¹ heeft veel bericht over de slag, toen U, generaal, de Britten omlaag in de spruit bij Klipkraal lokte.”

“Ja, Allum stond een tijdlang naast mij. Ik vocht daarna bij Reddersburg, Wepener, Roodewal en Bethlehem.”

“Dat was enige tijd voordat U en president Steyn zich over Slabbertsnek uit het Brandwaterbekken vochten. Was er verraad in het spel bij Prinsloo’s overgave?”¹²

6. Commandant Nel; zie De Wet, *Three Years War*, p.16.

7. De slag bij Nicholsons nek bewesten Ladysmith op 30 oktober 1899; hierbij werd een grootse uitval door het Britse garnizoen van Ladysmith door de Vrijstaters afgeslagen. De Britse couranten noemden deze dag “Mournful Monday”.

8. Dit is commandant-generaal Piet J. Joubert.

9. Gevecht bij Blauwbank nabij Kimberley op 19 februari 1900. Dit success heeft niet verhinderd, dat generaal Cronjé met 4000 burgers bij Paardeberg is omsingeld en tot overgave op 27 februari 1900 — Amajoebadag — gedwongen.

10. Gevecht bij Sanna’spost nabij Bloemfontein op 31 maart 1900, een der beste bravourstukken van De Wet.

11. Kapitein Allum was de militaire attaché van Noorwegen bij de Boerencommando’s.

12. Zie noot 5. De naam Brandwaterbekken is bij de Afrikaners weinig bekend.

“Nee, dat niet. Het was alleen maar Britse bluf, list van generaal Hunter.”¹³

“Ik zie”, vervolgde de generaal, “dat U mijn handschrift bezit. Waar heeft U dat vandaan?”

“Pastor Schowalter, de redakteur van de ‘Burenfreund’, was zo vriendelijk het mij te sturen.”

“O, ik denk, dat hij dat heeft gekregen van Dr. . . . (de naam verstond ik niet). Hij was namelijk in De Wetsdorp, toen president Steyn en ik het garnizoen daar gevangen namen.¹⁴ Ik heb die woorden daar geschreven. Maar er stond heel wat meer.”

“Men vertelt, dat U bij Brakspruit in groot gevaar was.”

“Dat was het grootste gevaar dat ik heb doorstaan.”

“Ik heb hier in mijn boek over U gevecht bij Graspan vermeld, waar de Britten Boerenvrouwen hebben vermoord.¹⁵ U weet toch dat Conan Doyle heeft getracht het tegenovergestelde van dit feit te beweren?”

“Doyle?” De generaal glimlachte, daarna kreeg zijn gezicht weer een harde, ernstige uitdrukking.

“Lord Kitchener zegt, dat hij mijn convoi heeft genomen. Dat was geen convoi. Dat was een lager met vrouwen en kinderen. Achter hen zochten de soldaten dekking. Later zal ik alles hierover vertellen.”

“De slag bij Tweefontein was een groots gevecht, generaal.” “Ik zie, dat enige dagbladen beweren, dat het de 24ste december was, maar het was de nacht van de 25ste.”¹⁶

“Is het waar, wat men vertelt, dat U op de 23ste, toen U een deel van Williams strijdmacht zag marcheren naar generaal Leslie Rundle, de veldkijker in elkaar schoof en zei: ‘Die kolonne en het kamp zijn van mij?’ ”

“Ja, dat is waar. Dat was twee dagen tevoren. Ik kon dat gerust zeggen, want de kolonne was ten dode opgeschreven.”

“Uw grootste doorbraak met runderen bij Wolvehoek . . .”

“Is niet waar”, viel de generaal in. “Ik stuurde des nachts enige flinke kerels vooruit, die prikkeldraad doorknipten, en daarna reed ik zelf uit. Ik zie, dat Kitchener dat met die runderen heeft getelegrafeerd. Dat was stellig niet zijn bewering, maar die van oorlogscorrespondenten.

13. De bevelhebber van de Britse troepen, die de Vrijstaters hadden ingesloten in het Brandwaterbekken, Archibald Hunter, weigerde Marthinus Prinsloo een gevraagde wapenstilstand van 24 uur en wees het protest van Prinsloo's mededinger als bevelhebber over de Vrijstaters, Paul Roux, tegen Prinsloo's overgave van de hand. Veel bluf was hierbij m.i. niet.
14. De Wets-dorp is genoemd naar generaal De Wets vader. Daar heeft hij op 21 november 1900 een Britse macht overrompeld en tot overgave gedwongen.
15. Graspan: bedoeld is hier niet het plaatsje bij Kimberley, waar Methuen de Vrijstaats linie in november 1899 bestormde, maar de plaats beoosten Reitz in de N.O. Vrijstaat, waar De Wet en De la Rey hebben gestreden tegen majoor J. F. R. Staden op 6 juni 1901. Het hier aangehaalde werk van de bekende Britse schrijver Conan Doyle heet *The Great Boer War*, Londen 1902, 10+769 blz.
16. Tweefontein is een plaats bij Harrismith; op Eerste Kerstdag 1901 overrompelde De Wet daar een Brits garnizoen. Dit gevecht is ook genoemd naar Groenkop en Rundle.

Het verhaal is schilderachtig en romantisch, maar het is niet waar.”¹⁷
Op dat ogenblik kwam generaal De la Rey binnen.

“Hier zie je een jonge Noor, die uit Noorwegen is gekomen om mij te bezoeken. Hij heeft een boek over mij geschreven.”

Ik drukte De la Rey's hand en praatte enige woorden met hem. Maar hij voelde zich niet helemaal gezond en wilde alleen maar het Algemeen Handelsblad halen om te lezen wat dat schreef over de conferentie.

Generaal De Wet ging voort mijn vragen te beantwoorden. “Wanneer ik van De la Rey's overwinning bij Tweebosch hoorde? De la Rey schreef het aan mij.”

“Waarom liet hij Methuen vrij?”

“O, omdat Methuen gewond was en wij hem liever niet met ons wilden meenemen.”¹⁸

“Wat is Uw mening over Methuen?”

“Het was een flinke generaal. Een van de beste, geloof ik.” Hierbij glimlachte De Wet.

“En Kitchener?”

“O ja.”

“Ik hem in mijn boek een bloedhond genoemd.”

“Juist zo. Hij was flink, maar een bloedhond”

Toen dacht ik aan De Wets volkomen juiste oordeel over Roberts, French en Baden-Powell. Nu is het duidelijk, hoe treffend dat oordeel was. Over Roberts heeft De Wet tegen een Brits soldaat gezegd: “Ik zou graag Uw mening horen over de veldheersbekwaamheid welke Roberts waarschijnlijk zou tonen, indien hij bijvoorbeeld 200 000 Boeren moest bevechten met 35 000 Britten.”

Over French zei hij: “Hij is de enige Boerengeneraal,” en over Baden-Powell: “Hij zou een heel geslaagde oorlogscorrespondent voor een humoristische soldatenkrant zijn.”

Maar ik keer terug naar ons gesprek.

“Men vertelt, dat Chamberlain heel onbeleefd en koel tegen U was. Is dat werkelijk zo?”

“Wij kunnen niet van hem houden. Hij is immers onze doods-vijand en heeft ons veel kwaad gedaan. Maar ik wil loyaal zijn, totdat

17. Bedoeld is hier De Wets penetratie van de blokhuislinie tussen Kroonstad en Lindley bij Wovenhoek Station in de nacht van 6 op 7 februari 1902 tijdens de grootste drijfjacht door de Britse troepen in deze oorlog. De Wet vertelt in hoofdstuk 34 van zijn boek *De strijd tussen Boer en Brit*, dat de drijvers van de grote kudde rundvee, welke zijn commando vergezelden, onderweg in de diepe duisternis afdwaalden en op eigen gelegenheid door de prikkeldraadlinie braken.
18. De slag bij Tweebosch op 3 Maart 1902 was de laatste overwinning der Boeren. De la Rey overrompelde de kolonne van generaal Methuen en nam de Britten na zwaren verliezen gevangen, de gewonde Methuen inbegrepen.

gedane beloften worden gebroken. De conferentie had weinig resultaat.¹⁹ Onze reis heeft geen politiek doel, wij hebben hulp nodig voor onze arme weduwen en wezen. Alles is ginds verwoest. Over een korte tijd willen wij een proclamatie uitsturen welke naar verschillende landen zal gaan, ook naar Noorwegen. Ik wil ook zelf naar Noorwegen komen.”

“Waren er vele Noren in Uw leger?”

“Een aantal. Bovendien weet ik, dat ik vele vrienden in Uw land heb en ik hoop, dat zij ons arme volk willen helpen. Hebben niet velen in Noorwegen dezelfde voornaam als ik? Ik meen Christiaan.

Als Jingo-kranten vertellen, dat de verhouding tussen ons en president Kruger slechts is, is dat niet waar. Wij zijn dezelfde mening toegedaan.

Over de oorlog wil ik vertellen in mijn boek, waaraan ik nu werk. Daarin wil ik alles klaar en duidelijk uiteenzetten. Tot dusver kent men alleen berichten van Engelse zijde.”

“Wanneer zal Uw boek gereed komen?”

“In deze maand. Ik zou graag willen dat het ook in Noorwegen verschijnt. Wilt U zo vriendelijk zijn aan de uitgevers in Noorwegen te zeggen, dat zij mij hun aanbiedingen kunnen sturen? Het boek zal 500 bladzijden tellen van dezelfde grootte als het Uwe en zal foto's bevatten.”

“Kijk hier.” De generaal wees naar een portret. “Ik heb dat portret nauwkeurig beschreven. Het geweer dat ik in mijn hand houd, is van de Britten afgenomen en is daarna aan mij geschonken.”

“Die foto is immers in Potchefstroom genomen, toen U die beroemde toespraak hield?”

“Ja, de Engelsen onder Kitchener en Methuen zaten mij toen achterna. Een vriend van mij heeft een foto van mij gemaakt, toen ik die toespraak hield. Kort geleden heeft hij mij dat portret geschonken.”

“Generaal, wat is Uw mening over de vermoorde Scheepers?”

“Hy was een flinke jonge kerel. Hij is eerst mijn adjudant geweest, daarna mijn beste kommandant. Hij was een uitstekend leider, een echte soldaat en een edel mens. Geloof mij, ik zou liever mijn oude vader, ja zelfs mijn zoon willen missen dan Scheepers. En hij is doodgeschoten. Hasebroek is dood, maar Nel leeft nog!”

19. Jacob Worm-Müller doet hier op de ontmoeting van de drie generaals Botha, De la Rey en De Wet met Joseph Chamberlain, de Britse minister van Koloniën, te Londen in september 1902. Chamberlain beloofde hun verlangens om groter financiële hulp voor herstel van oorlogsschade en opheffing van de krijgswet te zullen overwegen, maar zegde niets toe. De generaals waren hierover zeer teleurgesteld na de toejuichingen door het Britse publiek en de pers, die een wonderlijke, unieke hulde brachten aan deze Boerenleiders, die kort tevoren de Britten zware nederlagen hadden toegevoegd.
20. Commandant Gideon Scheepers was een van De Wets bekwaamste officieren. Hij is in de Kaapkolonie opererende ziek geworden, heeft zich gevangen gegeven, is door een kriegsraad in een schijnproces ter dood veroordeeld en 24 jaar oud in januari 1902 te Graaf-Reinet doodgeschoten. Deze daad heeft algemene verontwaardiging gewekt. Zie Scheepers' onlangse levensbeschrijving *Sword in the sand, The life and death of Gideon Scheepers*, Kaapstad 1969, gescreven door J. Meintjes en besproken door C. de Jong in *Nieuws uit Zuid-Afrika*, juli en september 1971.

En traan blonk in de ogen van de generaal. Ik zei hem: "Ja, deze oorlog is een schande voor Engeland. Denk aan de concentratiekampen, aan de moord op vrouwen en kinderen daar. Maar het is een nog grotere schande voor Europa, dat niemand Uw kleine volk helpt."

"Ja, het was een wrede oorlog. Waarom heeft men mijn boerderij afgebrand? Ik begrijp het niet."

"Ik heb in mijn boek een mededeling opgenomen, dat U, toen U de brand op Uw erf zag, heeft gezegd: Deze boerderij heeft mij 600 pond gekost, maar hij zal Engeland miljoenen kosten."

"Die mededeling is waar. Ik wist, dat Engeland miljoenen ponden zou verliezen. Maar mijn boerderij heeft veel meer dan 600 pond gekost."

"Wat is Uw mening over de vrede?"

"Niet de vijand, maar onze eigen nood heeft ons overwonnen. Van nu af aan wil ik loyaal zijn. Maar men moet werkelijk geloven, dat het alleen wij zijn geweest die tot de vrede hebben besloten en niet Engeland."

Ik wil hier een kleine toespraak noemen, welke De Wet een dag later heeft gehouden in het Paleis voor Volksvlijt te Amsterdam: "Ik weet," zei hij onder stormachtige toejuiching, "dat wij nu in Engeland worden gerespekteerd, maar nu hebben wij besloten ons zó gerespekteerd te maken, dat zij ons de vrijheid zullen teruggeven."

Tenslotten kreeg ik De Wets toestemming een foto van hem te nemen. De generaal opende een van zijn vele koffers, haalde papier en pen eruit en dadelijk daarna overhandigde hij mij de volgende woorden, eigenhandig gescreven: C. R. de Wet, geboren 7 oktober 1854.